DOI 10.15290/cnisk.2021.01.10.06

MARIA BAUCHROWICZ-TOCKA
https://orcid.org/0000-0003-1691-2568
Uniwersytet w Białymstoku

Posłanki – liderki Ligi Kobiet (na wybranym przykładzie)[1]

Streszczenie

Artykuł prezentuje udział w pracach parlamentarnych współzałożycielki i działaczki Ligi Kobiet, posłanki Krajowej Rady Narodowej, Sejmu Ustawodawczego i Sejmu I kadencji Marii Jaszczukowej. Posłanka była sprawozdawczynią przyjętej w 1956 r. ustawy aborcyjnej i stała się jej „medialną twarzą". Wystąpienia sejmowe Jaszczukowej dotyczyły także zagadnień z zakresu prawa rodzinnego, spraw socjalnych, aktywności zawodowej kobiet. Proponowane przez nią z trybuny sejmowej rozwiązania i regulacje prawne współgrały z programem Ligi Kobiet. Bez odpowiedzi pozostaje pytanie o rzeczywistą skuteczność i wpływ posłanek Ligi na ówczesną politykę rządu.

Słowa kluczowe: Maria Jaszczukowa, Liga Kobiet, Sejm PRL

[1] Artykuł przygotowany w ramach realizacji projektu badawczego Narodowego Centrum Nauki pt. „Liga Kobiet w terenie. Działalność organizacji i realia jej funkcjonowania na szczeblu regionalnym i lokalnym w rzeczywistości Polski Ludowej (1945–1989)", nr 2017/25/B/HS3/02015.

FEMALE DEPUTIES – LEADERS OF THE WOMEN'S LEAGUE (ON THE SELECTED EXAMPLE)

Abstract

The article presents the participation in parliamentary work of the co-founder and activist of the League of Women, MP of the National National Council, the Legislative Sejm and the Sejm of the first term of office Maria Jaszczukowa. The MP was the rapporteur for the abortion law adopted in 1956 and became its "media face". Sejm speeches by Jaszczukowa also concerned issues in the field of family law, social matters, and professional activity of women. The solutions and legal regulations proposed by her from the parliamentary tribunal harmonized with the program of the Women's League. The question of the real effectiveness and influence of the League's deputies on the government's policy at the time remains unanswered.

Keywords: Maria Jaszczukowa, Women's League, Sejm of the People's Republic of Poland

Wprowadzenie

Liga Kobiet, która powołana została w lipcu 1945 r. pod nazwą Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet (SOLK), a nazwę na dwuczłonową zmieniła w 1949 r. i kolejną zmianę na Ligę Kobiet Polskich wprowadziła w 1982 r., była masową organizacją kobiecą związaną z systemem komunistycznym. Realizowała wytyczne rządu Polski Ludowej[2] i jednocześnie, co potwierdzają wielopłaszczyznowe badania, podejmowała i skutecznie wprowadzała wiele inicjatyw, które przyczyniały się do poprawy warunków życia Polek[3]. Działania Ligi

[2] Polska Ludowa to potocznie używana nazwa; dla ścisłości: w latach 1944–1952 była Rzeczpospolita Polska, a w latach 1952–1989 Polska Rzeczpospolita Ludowa.

[3] O Lidze Kobiet pisali m.in.: Małgorzata Dajnowicz, „Działalność Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet w świetle »Naszej Pracy« (1947–1949)", w: Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku*, (Białystok: Wydawnictwo Humanica, 2016), 295–307; eadem, „Główne kierunki działalności Ligi Kobiet w Polsce Ludowej do 1975 roku (ze szczególnym uwzględnieniem województwa białostockiego)", *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*, t. 145, z. 3, 2018, 579–601; eadem, „Two faces of Polish women's political activity: the women's movement in the period from the end of the nineteenth century to the second half of the twentieth century", *Women's History Review*, Vol. 30, no. 1, 2019, 69–85; Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, „Rola kobiety w Polsce Ludowej w świetle treści propagandowych rozpowszechnianych przez Ligę Kobiet w latach 1946–1956", *Dzieje Najnowsze*, nr 2, 2018, 149–179; Maria Bauchrowicz-Tocka, „Ewolu-

dotyczyły organizacji pracy, zmian prawnych, edukacji, życia rodziny, prowadzenia gospodarstwa domowego, rozwoju kulturalnego, budzenia aktywności społecznej i politycznej. Nie będzie przesadą określenie, że Liga była obecna we wszystkich sferach życia Polek.

Reprezentantki Ligi od 1945 r. uczestniczyły w pracach polskiego parlamentu. W skład Krajowej Rady Narodowej (KRN)[4], która pełniła funkcję tymczasowego parlamentu, weszły 23 kobiety[5]. Wśród nich były cztery założycielki Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet, członkinie tymczasowego Zarządu Głównego: Stanisława Garncarczykowa, Maria Jaszczukowa, Izolda Kowalska i pierwsza wiceprzewodnicząca Zarządu Głównego Eugenia Pragierowa[6]. Żadna z działaczek Ligi, także żadna z kobiet, nie należała do Prezydium KRN.

W wyniku wyborów 19 stycznia 1947 r. do Sejmu Ustawodawczego (SU) (1947–1952) mandaty poselskie otrzymało 26 kobiet (5,85%)[7]. Posłankami z listy państwowej zostały działaczki Ligi:

---

cja celów Ligi Kobiet w latach 1945–1989 w świetle jej statutów", *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiecych*, nr 1 (8), 2020, 176–193; Agnieszka Drozdowska, „Liderki Ligi Kobiet Polskich wobec wyborów w latach 80. (w świetle »Naszej Pracy«)", *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiecych*, nr 1(8), 2020, 194–209; Adam Miodowski, „Partycypacja kobiet w obsadzie organów parlamentarnych i wpływ posłanek na stanowienie komunistycznego prawodawstwa na przykładzie reprezentantek Ligi Kobiet w Sejmie Ustawodawczym (1947–1952)", *Pamięć i Sprawiedliwość*, nr 2, 2020, 208–234; Dariusz Jarosz, „Idee, programy i realia: funkcje Ligi Kobiet w porządku instytucjonalnym Polski Ludowej (1945–1957)", w: Agnieszka Janiak-Jasińska, Katarzyna Sierakowska, Andrzej Szwarc (red.), *Działaczki, społeczne, feministki, obywatelki... Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich po 1918 roku (na tle porównawczym)*, (Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2009), t. 2, 307–330.

[4] Krajowa Rada Narodowa, powołana w nocy z 31.12.1943 r. na 1.01.1944 r. przez działaczy PPR, działała do 19.01.1947 r.; funkcję tymczasowego parlamentu pełniła od sierpnia 1945 r.; Wojciech Roszkowski, *Historia Polski 1914–1991*, (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1992), 127–128.

[5] Posłanki Krajowej Rady Narodowej (1944–1947): Helena Boguszewska, Janina Broniewska, Julia Brystiger, Hanna Chorążyna, Zofia Dembińska, Pola Elster, Anna Gadzalanka -Bojarowa, Stanisława Garncarczykowa, Irena Grosz, Emilia Hiżowa, Maria Jaszczukowa, Helena Jaworska, Zofia Jaworska, Izolda Kowalska, Halina Kuczkowska, Maria Kuzańska -Obrączkowa, Zofia Nałkowska, Małgorzata Nowicka, Edwarda Orłowska, Genowefa Osiejowa, Wanda Papiewska, Eugenia Pragierowa, Kazimiera Świętochowska.

[6] Małgorzata Dajnowicz, „Działalność Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet", 297.

[7] Posłanki Sejmu Ustawodawczego (1947–1952): Romana Bosiak, Hanna Chorążyna, Stanisława Garncarczykowa, Emilia Hiżowa, Maria Jaszczukowa, Helena Jaworska, Dorota Kłuszyńska, Eugenia Krassowska, Maria Kuzańska, Pelagia Lewińska, Zofia Łyżnik, Felicja Marczak, Zofia Nałkowska, Małgorzata Nowicka, Edwarda Orłowska, Władysława Pietrzak, Rozalia Pilch, Irena Piwowarska, Wanda Podniesińska, Maria Pol, Eugenia Pragierowa, Otylia Ruszczycka, Krystyna Strusińska, Irena Sztachelska, Kazimiera Świętochowska, Zofia Tomczyk; Adam Miodowski, „Partycypacja kobiet w obsadzie organów parlamentarnych", 211, „Kobiety w Sejmie Ustawodawczym", *Kobieta Wiejska*, nr 3, 1947, 27.

Stanisława Garncarczykowa, Eugenia Pragierowa, Maria Jaszczukowa i przewodnicząca Zarządu Głównego SOLK Irena Sztachelska[8]. Żadna z kobiet nie została członkinią Prezydium Sejmu Ustawodawczego.

W Sejmie I kadencji (1952–1956) było 75 posłanek (16,89%), wśród nich trzy założycielki Ligi: Maria Jaszczukowa, Eugenia Pragierowa i Irena Sztachelska[9]. Żadna z kobiet nie należała do Prezydium[10]. W Radzie Państwa nie było kobiet do 1952 r., kiedy w jej skład powołana została przewodnicząca Zarządu Głównego Ligi Alicja Musiał[11]. W pierwszych latach PRL posłanki związane z Ligą częściej niż posłanki niezrzeszone występowały z trybuny sejmowej i uczestniczyły w parlamentarnych debatach[12].

Celem artykułu jest prezentacja aktywności parlamentarnej Marii Jaszczukowej, współzałożycielki i liderki Ligi Kobiet, posłanki KRN, SU i Sejmu I kadencji. Cezurę czasową artykułu wyznaczają daty 1945–1956, jest to okres stalinizmu, po którym w wyniku protestów (Październik 1956) nastąpiły w kraju zmiany polityczne i ekonomiczne.

Głównym źródłem badawczym były sprawozdania stenograficzne z posiedzeń KRN, SU i Sejmu I kadencji udostępniane przez Bibliotekę Sejmową.

Biogram posłanki Marii Jaszczukowej

Maria Jaszczukowa urodziła się 30 maja 1915 r. w Warszawie. Pochodziła z rodziny inteligenckiej, była córką profesora Politechniki Śląskiej w Gliwicach i Politechniki Warszawskiej Stanisława Guzickiego.

[8] Irena Sztachelska była przewodniczącą Ligi Kobiet w latach 1945–1950. Według ustaleń Adama Miodowskiego w SU było 9 posłanek związanych z Ligą Kobiet; Adam Miodowski, „Partycypacja kobiet w obsadzie organów parlamentarnych", 212.

[9] *Kobiety w polskim życiu politycznym. Informator*, (Kraków: Fundacja Przystań Kobiet, 2009), 20–22.

[10] O udziale kobiet we władzach PRL: Natalia Jarska, Piotr Perkowski, „Droga do władzy? Kobiety w PZPR 1948–1989", *Pamięć i Sprawiedliwość*, nr 27, 2016, 231–246.

[11] Alicja Musiał była przewodniczącą ZG LK w latach 1950–1965, członkinią Rady Państwa w latach 1952–1965, posłanką na Sejm I, II, III i IV kadencji (1952–1969).

[12] O aktywności posłanek na forum Sejmu Ustawodawczego (1947–1952) pisze Adam Miodowski, „Partycypacja kobiet w obsadzie organów parlamentarnych", 214–227.

Absolwentka Uniwersytetu Warszawskiego, skończyła filozofię. W działalność polityczną angażowała się w okresie międzywojennym, w 1936 r. działała w Klubie Demokratycznym w Warszawie, a w 1939 r. wstąpiła do powołanego 15 kwietnia Stronnictwa Demokratycznego.

W czasie wojny opuściła Warszawę. Podczas okupacji sowieckiej, do wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej (1941 r.), pracowała w Białymstoku jako nauczycielka historii. W czasie okupacji niemieckiej została aresztowana za działalność konspiracyjną i wywieziona do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. W styczniu 1945 r. uczestniczyła w tzw. marszu śmierci kobiet z Oświęcimia do stacji kolejowej w Wodzisławiu Śląskim (63 km), skąd trafiła do obozu w Ravensbrück. Dzięki interwencji Szwedzkiego Czerwonego Krzyża została uratowana i z grupą ok. 7,5 tys. więźniarek wywieziona do Szwecji. Po zakończeniu wojny wróciła do Polski. Podjęła działalność polityczną w Stronnictwie Demokratycznym. Z tej partii została posłanką: Krajowej Rady Narodowej (1945–1947), Sejmu Ustawodawczego (1947–1952) i Sejmu I kadencji PRL (1952–1956).

Była blisko centralnej władzy. Jej ojciec, Stanisław Guzicki, współpracował z Bolesławem Bierutem. Mąż, Bolesław Jaszczuk, był absolwentem Politechniki Warszawskiej, członkiem PPR, a następnie PZPR. Obejmował wysokie stanowiska: był wiceprezydentem Warszawy (1947–1948), wojewodą śląskim (1948–1950), ministrem energetyki, ministrem przemysłu maszynowego, posłem, członkiem KC PZPR, ambasadorem w Związku Radzieckim (1959–1963).

Maria Jaszczukowa była współzałożycielką Ligi Kobiet, należała do jej pierwszego zarządu, działała w organizacji 25 lat[13]. Była przewodniczącą Wydziału Zagranicznego Zarządu Głównego SOLK, aktywną działaczką Światowej Demokratycznej Federacji Kobiet (uczestniczyła w obradach zjednoczeniowego Kongresu Kobiet Węgierskich)[14]. W 1949 r., po nagłej śmierci przewodniczącej Zarządu Wojewódzkiego Ligi w Katowicach Pelagii Dzidowskiej, objęła po niej przewodnictwo w LK. Angażowała się w pracę Komitetu do spraw Walki z Analfabetyzmem, należała do prezydium Komitetu

[13] Magdalena Grabowska, „Transformacja ruchów kobiecych w Polsce (1945–1956)", *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiecych*, nr 2 (7), 2019, 31.

[14] Adam Miodowski, „Działalność zagranicznych ruchów kobiecych w świetle publikacji »Naszej Pracy« – organu prasowego Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet (1947–1949)", *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiecych,* nr 1 (8), 2020, 150, 152.

Obrońców Pokoju, Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. Była współtwórczynią wielonakładowego tygodnika dla kobiet „Przyjaciółka".

Maria Jaszczukowa w latach 1959–1963 z mężem ambasadorem przebywała w Moskwie. Po powrocie do kraju pracowała na stanowisku dyrektora departamentu Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego, dyrektora Biura Współpracy z Konsumentem „Opinia", pełniła funkcję sekretarza Rady Naczelnej Związku Bojowników o Wolność i Demokrację[15]. Zmarła 21 grudnia 2007 roku w Warszawie, pochowana na cmentarzu komunalnym na Powązkach.

W Sejmie

Maria Jaszczukowa w Krajowej Radzie Narodowej była członkinią Komisji Pracy i Opieki Społecznej oraz zastępczynią członka, a następnie członkinią Komisji Organizacyjno-Samorządowej[16]. Przy KRN powołała Koło Posłanek. W Sejmie Ustawodawczym pracowała w trzech komisjach: Pracy i Opieki Społecznej (zastępca przewodniczącego), Konstytucyjnej (członkini) oraz Ordynacji Wyborczej (członkini). W Sejmie I kadencji była zastępczynią przewodniczącego Komisji Pracy i Zdrowia[17], członkinią Komisji Mandatowej oraz Komisji specjalnej dla rozpatrzenia projektów ustaw w związku z reformą podziału administracyjnego wsi i wyborami do rad narodowych.

Jej wystąpienia w Sejmie dotyczyły kodeksu rodzinnego, opieki nad ciężarnymi, ustawy aborcyjnej, poprawy warunków pracy i wypoczynku, aktywności społecznej i zawodowej kobiet. W jej wypowiedziach były obecne także wątki polityczne, popierające wprowadzane przez partię zmiany ustrojowe.

31 grudnia 1945 r. w parlamencie toczyła się dyskusja na temat zagospodarowania Ziem Odzyskanych[18]. Maria Jaszczukowa zwróciła uwagę, że w organizacji życia na Ziemiach Odzyskanych mogłyby pomóc kobiety, gdyby społeczeństwo nie ulegało tradycyjnym przesądom i niechęci w stosunku do ich aktywności społecz-

[15] Adam Miodowski, „Partycypacja kobiet w obsadzie organów parlamentarnych", 215.

[16] Maria Jaszczukowa, Biblioteka Sejmowa, [online] [dostęp: 4.12.2020]. Dostępne w World Wide Web: <https://bs.sejm.gov.pl>.

[17] Funkcję zastępcy przewodniczącego Komisji Pracy i Zdrowia pełniła od 21.11.1952 r. do 5.04.1955 r., kiedy zmieniła ją posłanka Zofia Tomczyk.

[18] Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia KRN z 31 grudnia 1945 r.

nej i politycznej. „Weźmy dla przykładu Krajową Radę Narodową, bierze w niej udział 7% kobiet na ogólną liczbę posłów, podczas gdy kobiety w społeczeństwie polskim stanowią większość. W radach wojewódzkich nie ma ich prawie wcale", mówiła w czasie obrad[19]. Posłanka przeanalizowała obecność kobiet we władzach partii politycznych. W PPR była jedna kobieta, w Centralnym Komitecie PPS nie było żadnej, w Stronnictwie Ludowym i PSL po jednej, tylko w Komitecie Wykonawczym Stronnictwa Demokratycznego były cztery. Wskazywała na pomijanie w awansach kobiet wykształconych i zawodowo dobrze przygotowanych. Kobieta, żeby zdobyć wyższe stanowisko, „musi się najpierw wyróżnić i zasłużyć". Przekonywała, że nie wystarczy powiedzieć kobietom, że mają prawa. Należy je zachęcić i włączyć do pracy. „Trzeba popierać organizacje kobiece, zwłaszcza Ligę Kobiet, która liczy w swoich szeregach bardzo wiele niewiast, które chętnie biorą udział w pracach społecznych i charytatywnych", dowodziła posłanka i apelowała o tworzenie żłobków i dziecińców, aby kobiety miały warunki do podejmowania pracy zawodowej.

W czasie obrad 28 kwietnia 1948 r. posłanki czterech klubów poselskich PPR, PPS, SL i SD zgłosiły wniosek o zmianę ustawy z 1924 r., dotyczącej pracy młodocianych i kobiet[20]. Sprawozdawczyni posłanka Edwarda Orłowska (PPR) wskazywała, iż przedwojenna ustawa niewystarczająco chroniła kobiety w ciąży. Posłanki, reprezentujące różne partie, solidarnie wnioskowały o lżejszą pracę dla kobiet ciężarnych od szóstego miesiąca ciąży, przy zachowaniu dotychczasowego wynagrodzenia. Postulowały też o: płatny dwunastotygodniowy urlop dla kobiet w ciąży i po porodzie, przyznanie zasiłku porodowego, wprowadzenie zakazu rozwiązania umowy o pracę z ciężarną oraz prawo powrotu do pracy po porodzie.

W dyskusji głos zabierały: Stanisława Garncarczykowa (SL), Eugenia Pragierowa (PPS) i Maria Jaszczukowa (SD). Ostatnia z wymienionych wskazywała na dużą śmiertelność noworodków. W 1938 r. umierało 12,6% noworodków, w 1946 r. 14,2%, a w 1947 r. 14,5%. „Tracimy w tej chwili w ciągu roku 90 000 niemowląt, stanowi to ok. 25%. ogólnej liczby zgonów", mówiła i apelowała o otoczenie matki i dziecka większą opieką.

[19] Ibidem.

[20] Sprawozdanie stenograficzne z 40 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z 28.04.1948 r.

Posłanki, interpelujące w Sejmie o ochronę macierzyństwa, jednocześnie wskazywały na znaczący wkład kobiet w odbudowę kraju i rozwój gospodarki. Ich wypowiedzi współgrały z programem Ligi Kobiet, która zabiegała o lżejszą pracę dla ciężarnych, podnoszenie kultury życia rodzinnego oraz tworzenie warunków (otwieranie żłobków), aby matki po porodach mogły wracać do aktywności zawodowej, do „udziału w pracy państwa"[21]. Ustawa została przyjęta.

W 1949 r. na 53 posiedzeniu SU omawiana była ustawa o Funduszu Wczasów Pracowniczych Komisji Centralnej Związków Zawodowych. Nowe regulacje wprowadzały pełną centralizację finansową domów wczasowych i centralny przydział wczasów. Wczasy były wówczas popularnym sposobem spędzania urlopu. W 1947 r. skorzystało z nich 350 tys. pracowników, w 1949 r. zaplanowano wczasy dla pół miliona ludzi. Posłanka Jaszczukowa wyliczała w Sejmie przywileje, z których korzystali pracownicy umysłowi. Przykładowo w 1949 r. do dyspozycji 1122 dziennikarzy było 2200 miejsc w domach wczasowych. Rocznie z wczasów korzystało 40% członków Związku Zawodowego Pracowników Filmowych, a pracowników budowlanych tylko 3%, kolejarzy 4%, włókniarzy 5,6%[22]. Różniły się także znacząco warunki pobytu, wyposażenie domów wczasowych i wyżywienie. Jaszczukowa wnioskowała o urządzanie domów wczasowych i sanatoryjnych dla rodzin i matek z dziećmi, których były jedynymi opiekunkami. Z trybuny sejmowej informowała, iż kobiety z Krynicy nie wyjechały na przyznane im wczasy, bo... nie miały z kim zostawić dzieci.

27 czerwca 1950 r. w Sejmie odbywało się głosowanie ustawy Kodeks rodzinny. W dyskusji uczestniczyły: przewodnicząca Ligi Kobiet Irena Sztachelska, Maria Jaszczukowa i Otylia Ruszczycka[23]. Posłanki, zgodnie z wytycznymi organizacji kobiecych, postulowały, aby przewidziany w kodeksie rozwód małżonków był orzekany przy jednoczesnym określeniu praw i obowiązków obojga rodziców w stosunku do nieletnich dzieci oraz ich zabezpieczeniu majątkowym. W ustawie uwzględniono, zgłaszany przez kobiety, wniosek o zrównanie prawne dzieci z małżeństwa z dziećmi pozamałżeński-

[21] Maria Bauchrowicz-Tocka, „Ewolucja celów Ligi Kobiet", 182–183.
[22] Sprawozdanie stenograficzne z 53 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z 4 lutego 1949 r.
[23] Sprawozdanie stenograficzne z 81 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z 27 czerwca 1950 r.

mi. Wprowadzone zmiany w przyjętym kodeksie ułatwiały kobietom dochodzenie ojcostwa i alimentów, gwarantowały równy udział w majątku zgromadzonym w czasie trwania małżeństwa. Było to ważne prawo szczególnie dla kobiet wiejskich, jako że po zawarciu małżeństwa pracowały w gospodarstwie męża, do którego po rozwodzie należał majątek. Liga Kobiet postulowała, aby w skład zespołów sędziowskich rozpatrujących pozwy z zakresu prawa rodzinnego wchodziły kobiety. Nowy kodeks rodzinny wzorowany był na ustawodawstwie radzieckim, według którego w małżeństwie zostały zrównane prawa kobiety i mężczyzny. Kodeks rodzinny został przyjęty bez głosu sprzeciwu.

Posłanka Maria Jaszczukowa zabierała głos w Sejmie w czasie debaty nad ustawą o dniach wolnych od pracy[24]. Zlikwidowano wówczas dni wolne w święta kościelne: Matki Boskiej Gromnicznej, Niepokalanego Poczęcia, 3 maja, św. Piotra i Pawła, Wniebowstąpienia i 9 maja obchodzony jako dzień zakończenia drugiej wojny światowej. Posłanka przekonywała, że realizacja planu sześcioletniego i odbudowa kraju wymusza ograniczenie liczby dni wolnych od pracy. Była sprawozdawczynią ustawy o ubezpieczeniu społecznym[25], która wprowadzała m.in. zasiłki na dzieci w czasie choroby i odpłatność za leki przez ubezpieczonych (10%, zwolnieni z opłat byli renciści i emeryci).

Dwa dni trwała debata nad ustawą Ordynacja wyborcza do Sejmu PRL w 1952 r.[26] Głos zabierały: Helena Jaworska (PZPR), Felicja Marczak (PZPR), Maria Jaszczukowa. Ostatnia z wymienionych przypomniała, że Polki mają prawo wyborcze od 1918 r., ale w 1935 r. do Sejmu weszły tylko dwie posłanki, a w 1938 r. tylko jedna. Sytuacja zmieniła się w 1947 r. W wyborach do Sejmu Ustawodawczego kobiety uzyskały 26 mandatów. Posłanka Jaszczukowa zwracała uwagę na większy udział kobiet w pracach politycznych i społecznych. Na równi z mężczyznami uczestniczyły w budowie Nowej Huty, w sześcioletnim planie rozwoju gospodarczego kraju (1950–1955). Posłanka podkreślała, iż te konkretne i korzystne zmiany dla kobiet wprowadził nowy ustrój.

[24] Sprawozdanie stenograficzne z 90 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z 18 stycznia 1951 r.
[25] Sprawozdanie stenograficzne z 94 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z 27 kwietnia 1951 r.
[26] Sprawozdanie stenograficzne z 108 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z 31 lipca i 1 sierpnia 1952 r.

27 kwietnia 1956 r., podczas 22 posiedzenia VIII sesji Sejmu I kadencji, przedstawiony został projekt ustawy o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży ze względów społecznych. Posłanką sprawozdawczynią w imieniu Komisji Pracy i Zdrowia oraz Komisji Spraw Ustawodawczych była Maria Jaszczukowa. W tym miejscu należy przypomnieć, że posłanka jako przewodnicząca Ligi Kobiet w Katowicach spotykała się z kobietami z regionu, znała trudne sytuacje wielodzietnych rodzin, tragedie matek, którym umierały dzieci, i lęk kobiet przed kolejną ciążą. Współpracowała z redakcją tygodnika „Przyjaciółka", adresowanego głównie do kobiet wiejskich i z małych ośrodków[27]. Na łamach pisma były publikowane listy czytelniczek, które pisały o swoim macierzyństwie i osobistych dramatach związanych z niechcianą ciążą. W prasie w tym okresie toczyła się ożywiona dyskusja z udziałem kobiet, lekarzy i publicystów na temat świadomego macierzyństwa, niedostatecznej edukacji seksualnej, nielegalnych zabiegów aborcyjnych[28].

Posłanka Jaszczukowa stwierdziła:

> Według oceny Ministerstwa Zdrowia liczba zabiegów dokonywanych z naruszeniem dotychczas obowiązujących przepisów sięga minimum około 300 tys. rocznie. W 1955 roku do naszych szpitali trafiło ponad 80 tys. poronień rozpoczętych w domu. Ustawa jest całkowicie bezsilna[29].

Według obowiązującego wówczas prawa kara więzienia groziła dokonującemu zabiegu aborcji i kobiecie poddającej się zabiegowi. Posłanka przekonywała, że utrzymywanie w mocy przepisów, „które w sposób bezwzględny łamie codzienne życie, jest nienormalne i niemoralne". Mówiła o przeprowadzanych przez „znachorki-poroniarki", w antysanitarnych warunkach, nielegalnych zabiegach, które niejednokrotnie kończyły się kalectwem lub śmiercią. Także o nielegalnych zabiegach przeprowadzanych przez opłacanych lekarzy. Posłanka powoływała się na rozwiązania wprowadzone

[27] Szerzej o „Przyjaciółce": Justyna Zajko-Czochańska, „Kobiety i wybory na łamach »Przyjaciółki« 1956–1976", *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiecych*, nr 1 (6), 2019, 138–150.

[28] Łukasz Jędrzejski, „Obraz wyborów do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w 1957 r. w publicystyce »Kobiety i Życia«", *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiecych*, nr 2 (7), 2019, 83.

[29] Sprawozdanie stenograficzne z VIII sesji Sejmu PRL, 22 posiedzenia z 27 kwietnia 1956 r.

w Związku Radzieckim, gdzie wydany został dekret zezwalający na przerywanie ciąży. Projekt ustawy przewidywał możliwość legalnego zabiegu, wykonanego przez lekarza, ze wskazań lekarskich lub trudnych warunków życiowych kobiety ciężarnej[30].

Projekt ustawy poparła wiceprzewodnicząca Zarządu Głównego Ligi posłanka Zofia Tomczyk. Powiedziała:

> Chodzi o to, by nie zmuszać kobiety do rodzenia dziecka w warunkach, które zagrażają jej życiu, które w żadnej mierze nie dają gwarancji, że matka i dziecko będą mogły żyć, że dziecko będzie miało zapewnione normalne warunki rozwoju. ... Pozwólmy więc, by w sprawach tak ważnych jak przyjście na świat nowego człowieka mogło zdecydować społeczeństwo, rodzice, a przede wszystkim matka w poczuciu pełnej odpowiedzialności obowiązków z tym związanych[31].

W wypowiedzi przytoczyła fragmenty dwóch rozpaczliwych listów opublikowanych w „Przyjaciółce". Autorka z województwa szczecińskiego pisała:

> Najmłodszy synek ma 5 lat i jest siódmym dzieckiem, które urodziłam, a żyje z nich pięcioro. Przeszłam 9 poronień. Każdą ciążę opłakiwałam. Wbrew mej woli rodziłam. Dziś jestem starą, zgorzkniałą kobietą, która budzi naprawdę zastrzeżenia co do stanu psychicznego. Z bólem patrzę na moje dzieci. Od lat najmłodszych moja piątka dzieci zmuszona jest do rozmaitych wyrzeczeń. Dziecko, które nie miało dzieciństwa, nie będzie pełnym człowiekiem. Dajcie radę, co robić?[32]

pytała na łamach pisma matka. Autorka drugiego listu z województwa stalinogrodzkiego (katowickiego) miała 30 lat, urodziła siedmioro dzieci, których nie miała za co wykarmić i ubrać. Była w ciąży.

Za wprowadzeniem ustawy wypowiadała się w Sejmie Wanda Gościmińska z Łodzi. Minister zdrowia Jerzy Sztachelski oświadczył, że „nie godzi się z unicestwianiem ludzkiego życia, także tego, które dopiero rodzi się w łonie matki", i zapowiedział przygotowanie kampanii propagującej nowoczesną antykoncepcję. Przeciwny był poseł Jan Dobraczyński. Sejm uchwalił ustawę przy pięciu głosach

[30] Ustawa z dnia 27 kwietnia 1956 r. o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, Dz.U. 1956 Nr 12, poz. 61.
[31] Sprawozdanie stenograficzne z VIII sesji Sejmu PRL, 22 posiedzenia z 27 kwietnia 1956 r.
[32] Ibidem.

przeciwnych[33]. Maria Jaszczukowa, będąca sprawozdawczynią projektu, była utożsamiana z ustawą aborcyjną. O jej przyjęciu pisały wówczas na pierwszych stronach wielonakładowe dzienniki[34].

Liga Kobiet od momentu powstania propagowała utrwalanie pokoju i wypowiadała się przeciwko wyścigowi zbrojeń. We wrześniu 1956 r. w Sejmie toczyła się dyskusja nad sprawozdaniem Komisji Spraw Zagranicznych o „Orędziu Rady Najwyższej ZSRR do parlamentów wszystkich krajów w sprawie rozbrojenia"[35]. Posłanka Maria Jaszczukowa poparła pokojowe zamierzenia i propozycję redukcji sił zbrojnych. Zwróciła uwagę, że konsekwencją ograniczenia wydatków na zbrojenie będzie poprawa warunków materialnych ludzi.

W pierwszych latach po wojnie Liga Kobiet, zgodnie z wytycznymi partii, zachęcała kobiety do podejmowania pracy. Także w zawodach dotychczas uznawanych za męskie (w kopalniach, na budowach, w hutach). Liga tworzyła kobietom możliwości (szkolenia, kursy) zdobywania kwalifikacji i podejmowania pracy. W czasie realizacji planu sześcioletniego w Polsce pracowało ponad 2 300 000 kobiet (ponad 33% wszystkich zatrudnionych). Poza pracą zawodową kobiety były obciążone obowiązkami domowymi, wychowaniem dzieci, a kobiety wiejskie pracą w rolnictwie. W listopadzie 1956 r. przypomniała o tym w Sejmie, w czasie debaty poświęconej projektowi planu pięcioletniego (1956–1960), posłanka Maria Jaszczukowa[36]. Zmieniło się wówczas nastawienie władz do pracy kobiet. Posłanka mówiła w Sejmie o negatywnych skutkach tzw. produktywizacji. We włókiennictwie i w służbie zdrowia, w branżach zdominowanych przez kobiety, były najniższe płace. Przedszkola i żłobki, które w założeniu miały być instytucjami pomocniczymi, sprawującymi opiekę nad dziećmi w ciągu 3–5 godzin,

[33] Ustawa z dnia 27 kwietnia 1956 r. o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży zakładała, że zabiegu może dokonać jedynie uprawniony do tego lekarz, ustawa z 1956 r. obowiązywała do wprowadzenia 7.01.1993 r. ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży.

[34] „Sejm uchwalił ustawy o amnestii, zwalczaniu alkoholizmu i warunkach przerywania ciąży", *Trybuna Robotnicza*, nr 101, 28–29.04.1956, 1; „Sejm przyjął ustawę amnestyjną oraz ustawy w sprawie zwalczania alkoholizmu i przerywania ciąży", *Gazeta Białostocka*, nr 101, 28–29.04.1956, 1; „Po gorącej dyskusji Sejm zatwierdził ustawy: o amnestii, o zwalczaniu alkoholizmu, o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, o prawach i obowiązkach nauczycieli", *Życie Warszawy,* nr 101, 28.04.1956, 1.

[35] Sprawozdanie stenograficzne z IX sesji Sejmu PRL, 28 posiedzenia z 10 września 1956 r.

[36] Sprawozdanie stenograficzne z X sesji Sejmu PRL, 36 posiedzenia z 13 listopada 1956 r.

stały się wielogodzinnymi „przechowalniami". Praca mężatek odbiła się negatywnie na wychowaniu dzieci. Pracę kobiet związki zawodowe i Liga traktowały jako

> podstawowy element równouprawnienia oraz dostarczania brakujących rąk przy odbudowie i rozbudowie kraju. I trzeba sobie powiedzieć niestety gorzką prawdę – znikł z naszego pola widzenia fakt, narzucający się dziś z całą jaskrawością, że większość kobiet przystępuje do pracy zawodowej z przymusu wynikającego z własnej i rodzinnej sytuacji ekonomicznej[37],

przekonywała Jaszczukowa.

Wskazywała na konieczność przeprowadzenia wnikliwej analizy zatrudniania kobiet i stworzenia prorodzinnej polityki. Sugerowała organizację pracy chałupniczej dla mężatek oraz zasiłki dla matek i dzieci w rodzinach wielodzietnych. Jaszczukowa był przeciwna ograniczaniu pracy mężatkom ze względów politycznych i społecznych[38]. Jej wystąpienie w Sejmie zapowiadało zmiany w zatrudnianiu kobiet (powrót do udomowienia), które wiązały się z przemianami politycznymi w kraju.

Podsumowanie

Wystąpienia w debatach sejmowych posłanki Marii Jaszczukowej, zaangażowanej w działania zmierzające do poprawy warunków życia kobiet, współgrały z programem Ligi Kobiet. Posłanka przeszła do historii jako sprawozdawczyni ustawy aborcyjnej, która stwarzała kobietom możliwość legalnego zabiegu ze względów społecznych i prawo decydowania o macierzyństwie. Ta ustawa, a także wprowadzenie innych, ważnych dla kobiet regulacji (zrównanie w prawach dzieci małżeńskich i pozamałżeńskich, ochrona kobiet ciężarnych, zabezpieczenie finansowe dzieci po rozwodzie), mogą świadczyć o skuteczności działań liderek Ligi Kobiet. Mogą, bo bez odpowiedzi pozostaje pytanie o rzeczywisty wpływ posłanek (tych z Ligi i niezrzeszonych) na przyjmowane uchwały. Przekonywający jest wniosek Adama Miodowskiego, że ów wpływ (biorąc pod uwagę

[37] Sprawozdanie stenograficzne z X sesji Sejmu PRL, 36 posiedzenia z 13 listopada 1956 r.
[38] Pod tym względem Liga była podzielona, pisze o tym Małgorzata Fidelis, *Kobiety, komunizm i industrializacja w powojennej Polsce*, (Warszawa: Grupa Wydawnicza Foksal Sp. z o.o., 2015), 236, 332.

nieliczną reprezentację kobiet w Sejmie i pełnione przez nie funkcje) na proces legislacyjny był znikomy[39]. Była to raczej partyjno-ligowa polityka i propaganda, służąca kreowaniu wizerunku rządu i partii wspierających i realizujących postulaty kobiet.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Krajowej Rady Narodowej, Sejmu Ustawodawczego i Sejmu I kadencji, Biblioteka Sejmowa, [online] [dostęp: 23.11–4.12.2020]. Dostępne w World Wide Web: <https://bs.sejm.gov.pl>.

Akty prawne

Ustawa z dnia 27 kwietnia 1956 r. o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, Dz.U. 1956 Nr 12, poz. 61.

Artykuły prasowe

„Kobiety w Sejmie Ustawodawczym", *Kobieta Wiejska*, nr 3, 1947.

„Po gorącej dyskusji Sejm zatwierdził ustawy: o amnestii, o zwalczaniu alkoholizmu, o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, o prawach i obowiązkach nauczycieli", *Życie Warszawy*, nr 101, 28.04.1956.

„Sejm przyjął ustawę amnestyjną oraz ustawy w sprawie zwalczania alkoholizmu i przerywania ciąży", *Gazeta Białostocka*, nr 101, 28–29.04.1956.

„Sejm uchwalił ustawy o amnestii, zwalczaniu alkoholizmu i warunkach przerywania ciąży", *Trybuna Robotnicza*, nr 101, 28–29.04.1956.

Opracowania

Bauchrowicz-Tocka, Maria. „Ewolucja celów Ligi Kobiet w latach 1945–1989 w świetle jej statutów", *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiecych*, nr 1(8), 2020, 176–193.

Dajnowicz, Małgorzata. „Działalność Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet w świetle »Naszej Pracy« (1947–1949)", w: Małgorzata Dajnowicz, Adam Miodowski (red.), *Polityka i politycy w prasie*

[39] Adam Miodowski, „Partycypacja kobiet w obsadzie organów parlamentarnych", 227–228.

XX i XXI wieku, (Białystok: Wydawnictwo Humanica, 2016), 295–307.

Dajnowicz, Małgorzata. „Główne kierunki działalności Ligi Kobiet w Polsce Ludowej do 1975 roku (ze szczególnym uwzględnieniem województwa białostockiego)", *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*, t. 145, z. 3, 2018, 579–601.

Dajnowicz, Małgorzata. „Two faces of Polish women's political activity: the women's movement in the period from the end of the nineteenth century to the second half of the twentieth century", *Women's History Review*, Vol. 30, no. 1, 2019, 69–85.

Drozdowska, Agnieszka. „Liderki Ligi Kobiet Polskich wobec wyborów w latach 80. (w świetle »Naszej Pracy«)", *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiecych*, nr 1(8), 2020, 194–209.

Fidelis, Magdalena. *Kobiety, komunizm i industrializacja w powojennej Polsce*, (Warszawa: Grupa Wydawnicza Foksal Sp. z o.o., 2015).

Grabowska, Magdalena. „Transformacja ruchów kobiecych w Polsce (1945–1956)", *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiecych*, nr 2(7), 2019, 28–58.

Jarosz, Dariusz. „Idee, programy i realia: funkcje Ligi Kobiet w porządku instytucjonalnym Polski Ludowej (1945–1957)", w: Agnieszka Janiak-Jasińska, Katarzyna Sierakowska, Andrzej Szwarc (red.), *Działaczki, społeczne, feministki, obywatelki... Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich po 1918 roku (na tle porównawczym)*, (Warszawa: Wydawnictwo Neriton, t. 2, 2009), 307–330.

Jarska, Natalia, Perkowski, Piotr. „Droga do władzy? Kobiety w PZPR 1948–1989", *Pamięć i Sprawiedliwość*, nr 27, 2016, 231–246.

Jędrzejski, Łukasz. „Obraz wyborów do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w 1957 r. w publicystyce »Kobiety i Życia«", *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiecych*, nr 2(7), 2019, 77–93.

Kobiety w polskim życiu politycznym. Informator, (Kraków: Fundacja Przystań Kobiet, 2009).

Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, Anna. „Rola kobiety w Polsce Ludowej w świetle treści propagandowych rozpowszechnianych przez Ligę Kobiet w latach 1946–1956", *Dzieje Najnowsze*, nr 2, 2018, 149–179.

Miodowski, Adam. „Działalność zagranicznych ruchów kobiecych w świetle publikacji »Naszej Pracy« – organu prasowego Społeczno-Obywatelskiej Ligi Kobiet (1947–1949)", *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiecych*, nr 1(8), 2020, 140–157.

Miodowski, Adam. „Partycypacja kobiet w obsadzie organów parlamentarnych i wpływ posłanek na stanowienie komunistycznego prawodawstwa na przykładzie reprezentantek Ligi Kobiet w Sejmie Ustawodawczym (1947–1952)", *Pamięć i Sprawiedliwość*, nr 2, 2020, 208–234.

Roszkowski, Wojciech. *Historia Polski 1914–1991*, (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1992).

Zajko-Czochańska, Justyna. „Kobiety i wybory na łamach »Przyjaciółki« 1956–1976", *Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiecych,* nr 1(6), 2019, 138–150.